

Causale keten van de kleine ijstijd naar nu

Nederland lijkt in 2017 de crisisperiode die in 2007 begon definitief achter zich te hebben gelaten. De economie groeit met 2 tot 3 procent, de werkloosheid is gedaald tot onder de 5 procent en in de Randstad stijgen de huizenprijzen naar nieuwe records. Goed nieuws, toch? 'Nee,' luidt het antwoord na het lezen van *De opstand van de natuur*, het nieuwe boek van de Duitse historicus en veelschrijver Philipp Blom over de zogenaamde kleine ijstijd. Volgens Blom is groei in de westerse wereld namelijk gebaseerd op uitbuiting van de natuur en mensen. Dit economische model was het Europese 'antwoord' op de klimaatcrisis van de zeventiende eeuw, maar vormt nu een 'existentiële dreiging' voor de gehele mensheid (p. 260-261). Hoe komt Blom tot deze bevindingen? Blom verwierf bekendheid

met zijn boeken *Het verdorven genootschap* (2010) en het magistrale tweeluik *De duizelingwekkende jaren* (2009) en *Alleen de wolken* (2014), waarin hij respectievelijk het tijdperk van de verlichting, de belle époque en het interbellum behandelt. In *De opstand van de natuur* neemt Blom ons iets verder terug in de tijd naar de lange zeventiende eeuw (1570-1700). Deze periode werd gekenmerkt door extreem koude winters en korte, natte zomers als gevolg van een scherpe temperatuurdaling. Vandaar dat de lange zeventiende eeuw ook wel bekendstaat als de kleine ijstijd. Tegelijkertijd vonden in dezelfde periode ook allerlei andere veranderingen plaats, zoals een transitie naar een meer marktgerichte economie gekoppeld aan een internationale wereldhandel, de opkomst van een burgerlijke middenklasse die meer politieke macht opeiste, en een wetenschappelijke revolutie. Hoewel Blom voorzichtig genoeg is om te benadrukken dat er geen 'direct' causaal verband bestaat tussen klimaatverandering aan de ene kant en allerlei veranderingen aan de andere kant, laat zich uit zijn beschrijving van de kleine ijstijd toch de volgende thesis destilleren. Klimaatverandering leidde tot slecht weer en kortere zomers. Het gevolg was slechte graanoogsten, die weer leidden tot hongersnoden en een ondermijning van het feodale systeem. In reactie op deze sociaaleconomische – en daarmee ook culturele – crisis kwamen tijdgenoten met allerlei oude en nieuwe ideeën. Uiteindelijk legden oude religieuze ideeën het af tegen de nieuwe, meer seculiere ideeën van het mercantilisme, kapitalisme en de verlichting. Zo ontstaat er een causale keten van de kleine ijstijd naar onze tijd. Blom is natuurlijk niet de eerste historicus die de kleine ijstijd heeft geanalyseerd. Andere bekende historici als Brian Fagan

(*The Little Ice Age*, 2000) en Geoffrey Parker (*Global Crisis*, 2013) hebben ook al over de crisis van de zeventiende eeuw geschreven. Waarin Blom zich onderscheidt, is zijn schrijfstijl. Zoals gebruikelijk bij Blom staat *De opstand van de natuur* vol korte karakterschetsen en vermakelijke anekdotes. Een hele reeks bekende personen passeren de revue, zoals Montaigne, Spinoza en Voltaire. Maar ook minder bekende figuren als de Engelse astroloog John Dee, de Franse botanicus Carolus Clusius en de Duitse geleerde Athanasius Kircher krijgen de nodige aandacht. Daarbij kan Blom soms ongekend scherp zijn. Zo laat hij weinig heel van het karakter van Voltaire die hij een 'intrigant', 'racist', 'snob' en 'cynicus' noemt. Een van de zwakke punten van het boek is dat een aantal van Bloms keuzes nogal arbitrair zijn. Blom legt bijvoorbeeld nergens uit waarom hij de kleine ijstijd laat beginnen in 1570 en eindigen rond 1700. Dat terwijl hij weet dat over deze data geen wetenschappelijke consensus bestaat. Ook kunnen vraagtekens worden gezet bij Bloms keuze voor de kleine ijstijd als onderzoeksonderwerp. Als, zoals Blom zegt, 'dit boek is ontstaan uit de poging te begrijpen wat de klimaatverandering voor ons zal gaan betekenen en hoe onze samenlevingen erdoor zullen veranderen', was het dan niet beter geweest te kijken naar de tiende tot vijftiende eeuw, een periode waarin, net als nu, juist een grote opwarming van de aarde plaatsvond? De waarde van Bloms boek is dat het op een vermakelijke wijze het grote historische belang van het klimaat en de veranderingen daarin voor een groot publiek toegankelijk maakt. Rest de vraag: wanneer vind dit belang zijn weerklink in het geschiedenis-curriculum?

Jaap Nieuwstraten

De opstand van de natuur. Een geschiedenis van de kleine ijstijd (1570-1700) en het ontstaan van het moderne Europa. Philipp Blom (De Bezige Bij, Amsterdam/Antwerpen 2017), 314 blz., € 29,99